

ODRAZ OSVIETENSKEJ FILOZOFIE V DIELACH Z. T. HUSZTYHO

NORBERT DUKA

Z. T. Huszty bol osvietenský lekár, ktorý pôsobil v Bratislave. Jeho tvorbu hodnotili súčasníci vysoko, najmä za hranicami Uhorska. Huszty predstavoval rýdzy typ osvietenského polyhistora s veľmi rozmanitými avšak dôkladnými vedomosťami. Ako jeho vzdelanie podobne všestranná bola aj jeho tvorba. Písal štúdie z odboru prírodných vied, psychológie a lekárstva. Systematicky rozpracoval novú vedeckú disciplínu, založenú J. P. Frankom, tzv. „medicinálnu políciu“, predchodkyňu neskoršej náuky o verejnom zdravotníctve a bol iniciátorom jej rozvoja v Uhorsku. Okrem toho mal dokázateľný vplyv i na reformovanie lekárenstva. Všetko do detailov podriadil lekárskemu hladisku, všímal si faktory, ktoré ovplyvňujú zdravie človeka v rôznych vzťahoch k okolitému materiálnemu svetu počas jeho vývinu od narodenia až do smrti. Preto prevláda u Husztyho zdôrazňovanie faktorov, ktoré sú relevantné s ohľadom na ľudské zdravie a život, či v pozitívnom alebo v negatívnom zmysle. Udržovanie zdravia nepokladal však za samoúčelný zmysel ľudského vývoja a pokroku, ale za jeden, pravda, neobyčajný dôležitý detail hlavného zmyslu jestvovania človeka vo svete:

„Nič z toho, čo nás obklopuje, nie je tu len preto, aby ostávalo úhorom a nepoužité. Aj jednotlivý človek je tu len kvôli ostatným, aby jeden druhému bol na osoh („na pôžitok“) pomocou vzájomných pút priateľstva, lásky, súcitu a všetkých ostatných náklonností, ktoré smerujú k zachovaniu (ľudstva) a jeho regenerácii.“¹ Takto všeobecne a výlučne na pozemskom základe, formuluje účel človeka a na inom mieste zdôrazňuje potrebu filozofickej koncepcie aj pre lekársku vedu a určuje základy tejto koncepcie, má ich tvoriť filozofia zdravého rozumu a empiria.² Jeho lekárske názory sa stali len *súčasťou* vyššieho, filozofického pohľadu na človeka a na to, čo je mimo neho. Preto sa vo svojej tvorbe neobmedzoval na rozbor a odborné zistenia v tom-ktorom odvetví, ale vo svojom hlavnom diele *Diskurs über die medizinische Polizei*, Pressburg-Leipzig 1786 (dva zväzky, vyše 1000 str.; ďalej len „Diškurz“) dospel aj k *syntéze* myšlienok. Svoju koncepciu povýšil nad čiastkové problémy do uceleného systému.

Zakariáš Teofil Huszty narodil sa r. 1754 v Ruste (dnes v Rakúsku, Burgenland). Študoval na gymnáziu v Šoproni pod vedením osvietenského spisovateľa a manufaktúrneho podnikateľa (zakladateľa rafinérie na cukor pri Šoproni) Juraja Nagya: štúdium lekárstva a pravdepodobne i filozofie absolvoval vo Viedni (1771–1774) a v Trnave r. 1777. Usadil sa v Bratislave, kde pôsobil až do smrti r. 1803. Od roku 1798 bol bratislavským mestským

¹ *Diskurs über die medizinische Polizei*, Pressburg-Leipzig 1786, II, 281 (ďalej Diškurz).

² *Ideen zur Verbesserung der österreichischen Provinzial-Pharmakopoe*, Pressburg 1797, 11 (ďalej len *Ideen*).

sekundárom, neskôr i primárom a zaslúžil sa o zlepšenie verejného zdravotníctva v Bratislave, najmä zavedením očkovania proti kiahňam podľa Jennerovej metódy, ktorú zaviedol medzi prvými v Uhorsku.

*

Husztyho život a dielo spadá do obdobia rozkvetu osvietenských ideí v Uhorsku. Na slovenských osvietencov mali vplyv najmä nemeckí autori (Leibniz, Wolff, Kant, kameralisti Justi a Sonnenfels), pretože ich idealistický svetonáhľad najlepšie zodpovedal názorom hľadajúcim medzi teológiou a vedou, ku ktorým dospeli slovenskí osvietenci. Niektorých ovplyvňoval Montesquieu a Rousseau, ale len svojimi historickými, štátoprávnymi a pedagogickými názormi. Materialistické a protináboženské prvky, aké obsahovalo Voltairovo a Helvétiovo dielo, zavrhovali slovenskí osvietenci v mene náboženstva, hoci niekedy dospeli i k neuvedomelému deizmu. Len levočský Samuel Fuchs (1770—1817) sa opieral aj o Humea a Helvétia. Na základe tohto triedenia T. Münz³ spracoval diela tých slovenských osvietencov, ktorí písali po latinsky a po slovensky (Karlovský, Plachý, Bajza, Institoris-Mošovský, Feješ, Tešedík, Berzeviczy). Uvedení autori sprostredkúvali zahraničné myšlienkové prúdenie pre Slovensko a v širšom zmysle pre celé Uhorsko. Husztyho dielo vznikalo popri nich, ba keď ho presnejšie situujeme, môžeme povedať, že *mimo nich*. Nemáme aspoň dôkazy o nijakom kontakte medzi Husztym a ostatnými spomenutými autormi, a čo je ešte relevantnejšie, Husztyho dielo sa v rôznych smeroch podstatne líšilo od ich literárnej činnosti a myšlienkového náplne.

Huszty písal svoje práce po nemecky, čo nemalo len formálny význam, ale umožňovalo jeho knihám dostať sa za hranice a vzbudiť záujem aj mimo Uhorska. Jeho tvorba tak nebola len odrazom cudzích diel mimo uhorských hraníc, ale súčasne jej prostredníctvom vkladal Huszty svoj vlastný prínos do myšlienkového pokladu osvietenstva. Za hranicami vzbudili jeho knihy značný ohlas a mali aj zistiteľný vplyv. Náplň Husztyho tvorby tvorí — na rozdiel od abstraktno-filozofickej, právnej, ekonomickej alebo bližšie neohraničenej či miešanej tematiky prác ostatných slovenských osvietencov — odborne vyhranená problematika medicíny a verejného zdravotníctva. Pretože však v medicínskych vzťahoch videl Huszty odrazy vyšších, všeobecných vzťahov a zákonitostí, našiel možnosť vyjadriť sa aj o mimomedicínskych spoločenských problémoch, o náboženstve, cirkvi, o otázke privilegovaných tried, o pomere človeka k práci a podobne. Kým väčšina spomenutých autorov čerpala z nemeckých osvietencov a bola poplatná ich idealistickým, nábožensky zafarbeným názorom, Huszty vychádzal z celkom iných pozícií. O nemeckých osvietencov sa opieral len v niektorých konkrétnych otázkach medicínalnej polície, najmä tých, ktoré sa týkali populacionizmu, opatrení pre bezpečnosť a v prospech života a zdravia a pod.; s týmito problémami sa stretol v dielach Justiho, Sonnenfelsa a Franka. Na druhej strane, v protiklade k ostatným slovenským

³ Teodor Münz, *Filozofia slovenského osvietenstva*, Bratislava 1961, VSAV, 22 n., 43 n.

osvietencom, výslovne a často sa odvolával na francúzskych a anglických filozofov, ba s jednou výnimkou čerpá výhradne z nich, a to v nemalej miere z tých autorov, ktorí zastávali materialistické a ateistické názory. Podobne z antických mysliteľov, ktorých ináč z medicínskeho stanoviska všeobecne neguje ako zastaralých, spomína iba Lucretia Cara. Výnimku medzi nemeckými filozofmi tvorí G. E. Lessing, ktorého cituje v kladnom zmysle, zatiaľ čo napr. Kantovu náuku výslovne odmieta. Táto výnimka však nepopiera naše tvrdenie o úzkej spätosti Husztyho názorov s myšlienkovým svetom francúzskych a anglických mysliteľov, ale práve naopak, posilňuje ho.

Ak chceme bližšie analyzovať ideové korene filozofických názorov Z. T. Husztyho, musíme si všimnúť predovšetkým tých autorov, na ktorých sa odvoláva a ktorých cituje v pozitívnom zmysle. Z antických je to už spomenutý *Lucretius Carus*, protináboženský atomista, materialista v názoroch na prírodu a idealista v názoroch na spoločenský život.⁴ Nie je relevantné, v akej súvislosti ho Huszty cituje — raz je to úryvok o moci „pravdivého rozumu“, na inom mieste popieranie možnosti splodenia zázračných bytostí — ale rozhodujúce je, že Huszty dobre poznal tohto, v dobe scholastiky celkom nevšímaného materialistu a dal dokonca jeho slová ako motto na čelo Prológu svojho Diškurzu.⁵

Od Lucretia vedie priama čiara k *Voltaireovi*, okrem iného k Voltairovmu prijatiu Lucretiovho materialistického názoru, že vedomie je vlastnosťou hmoty. Vplyv tohto poznatku sa u Husztyho odzrkadľuje v Diškurze v kapitole o pochovávaní.⁶ Časté citovanie Voltaira na podporu argumentov z rôznych oddelení filozofickej zbierky poukazuje na to, že Huszty dokonale poznal jeho myšlienkový svet a prijal z neho veľa podstatného.⁷

Ďalší francúzski osvietenici, o ktorých sa Huszty opiera, sú Helvétius, La Mettrie, Montesquieu. Huszty spomína napríklad *Dictionaire Encyclopédique*, za ktorým sa rysujú postavy Diderota a D'Alamberta, duchovného otca, resp. hlavného redaktora tohto diela. Posledného cituje aj menom a i keď Diderota výslovne nemenuje, nemožno nespoznať odraz jeho základnej myšlienky o pohybe ako atribúte tela, ktorý telu dáva život, v tomto Husztyho výroku: „s ním (s pohybom) začíname naše bytie a jeho stratou ho aj ukončíme“.⁸ Podobne preberá Diderotov názor, že spoločenské mravy sú závislé od zákonov, ale nie od formy vlády (*Diškurz, Prológ III*). Z menších postáv francúzskeho protináboženského a proticirkevného osvietenstva spomína častejšie *G. Th. F. Raynala* (1713—1790), na ktorého hlavnom diele *Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes* mal podiel aj Diderot. Huszty cituje toto dielo v Diškurze (I, 22). Z anglických filozofov

⁴ *Dějiny filosofie*, kolektív autorov, 1959, 49—55.

⁵ „Vacuas aureis mihi, Memmiada, et te — Semotum a curis adhibe veram ad rationem, — Nec mea dona tibi studio disposta fidei — Intellecta prius quam sint, contempta reliquas.“

⁶ *Kapitola o opatreniach v prípade smrti* v Diškurze II, 238 n.

⁷ *Diškurz* I, 22, 115, 144, 170. II. 576.

⁸ *Diškurz* I, 487.

dobre poznal Huma a Locka, ako aj Francisa Bacona, od ktorého však preberal len niektoré metodologické náhľady.⁹

Uvedený výber u Husztyho nie je len náhodné, príležitostné citovanie. Sú to osvietenski autori, ktorých dielo bolo v otázke náboženstva a cirkvi najradikálnejšie a ktorých deizmus, resp. ateizmus viedol priamočiaro k rozvoju dialektického a materialistického myslenia v 19. storočí. Hume ako agnostik v teórii poznania akosi nezapadá do tohto radu, ale ako sme už spomenuli, Huszty necituje jeho náhľady na otázky poznania a chápania prírody a už vôbec nesúhlasí s Humovým názorom, že príroda je len odrazom našich dojmov. Huszty pokladá prírodu za skutočnosť, ktorú poznávame vždy dokonalejšie, súčasne s pokrokom našich vedomostí.¹⁰ Opiera sa o Huma výlučne vo veciach empirického poznania, vo veciach praxe, v ktorých má byť aj podľa neho hlavným vodidlom zdravý rozum (pozri *Diškurz*, I, 150), alebo v takých konkrétnych otázkach, ako je problém populacionizmu (*Diškurz*, I, 22–23).

Zmienku zasluhuje ešte Husztyho postoj k Rousseauovi. Polemizuje s jeho idealistickými názormi a považuje Rousseauovo tvrdenie o nutnosti návratu k prírode za protipokrokové (*Diškurz*, Prolog II), ale plne akceptuje niektoré jeho pedagogické a etické náhľady.¹¹ Je príznačné, že popri týchto francúzskych a anglických autoroch sa Huszty v jednom prípade odvoláva aj na nemeckého filozofa, na G. E. Lessinga. Príznačné je to preto, že ide práve o toho Lessinga, ktorý popieral vieru v osobného boha, jestvujúceho mimo sveta¹² a náboženstvu prikladal len etický význam; tieto myšlienky totiž tvoria aj u Husztyho základ názorov na boha a náboženstvo, ako uvidíme neskôr. A príznačné je aj to, že Huszty cituje Lessinga práve v kapitole svojho *Diškurzu* nazvanej „O nábožensko-medicínskych bláznovstvách“.¹³

Z uvedeného vyplýva, že u Husztyho boh nie je „na čele“, ako u ostatných slovenských osvietencov (Münz), že Huszty nechce náboženstvo reformovať, že obchádza náboženské predstavy v pozitívnom zmysle, že jeho deizmus je veľmi uvedomelý a v jeho názoroch nachádzame početné materialistické prvky a tendencie.

*

Husztyho filozofické názory sú roztrúsené v rôznych jeho dielach: od článkov v časopise *Ungarisches Magazin* (spomeňme najmä jeho úvodný článok v prvom čísle z roku 1781 *Človek v Uhorsku podľa svojej fyzickej ustrojenosti*),¹⁴ experimentálno-psychologický príspevok *Predstava vlastnej smrti* (z roku 1787)¹⁵

⁹ *Kritischer Kommentar über die Verbesserung des österreichischen Provinzial Pharmacopoe*, Pressburg 1785, Prolog (ďalej KK); *Diškurz* Prolog I, 22, 27, 150.

¹⁰ *Ideen*, 34.

¹¹ *Diškurz* II, 56.

¹² *Egyetemes filozófiai társulat*, Budapest 1963, 174.

¹³ *Diškurz* II, 299.

¹⁴ *Versuch über den Menschen in Ungern nach seiner physischen Beschaffenheit*, Ungarisches Magazin 1781.

¹⁵ *Der eingebilddete Tod, Beitrag zur Experimental-Seelenlehre*, Ungarisches Magazin 1787, 315–318.

až po lekárenské diela *Kritický komentár* (ďalej KK 1785) a *Myšlienky o zlepšení Rakúskej Provincijálnej farmakopey* (1797).¹⁶ Najviac filozofických myšlienok obsahuje už spomenuté dielo o medicínalnej polícii Diškurz, kde Huszty dospel k určitej syntéze osvietenských ideí.

Východiskom jeho názorov sú všeobecné osvietenenské názory: racionalizmus v myslení, dobový humanizmus, viera vo všemohúcnosť absolutistickej štátnej moci, nutnosť usporiadania praktických problémov pomocou zásahov štátnej moci a populacionizmus. Poslednú myšlienku modifikoval na základe svojho medicínskeho postoja v tom zmysle, že rozhodujúce je nielen množstvo populácie, ale predovšetkým množstvo *zdravých ľudí*. Medzi vedúce idey patrí aj jeho presvedčenie, že človek nachádza svoje určenie len v kolektívnom živote, v spoločnosti s ostatnými, „sám osebe je človek bezmocný“ (*Diškurz, Prolog II*). Nadväzuje tu na Humeovu myšlienku o tom, že „ľudia osebe sú bezmocní“, ktoré v tejto formulácii cituje. Východisko vidí pod Humeovým vplyvom a Rousseauovým vplyvom v spoločenskej zmluve. K tejto myšlienke sa u Husztyho pridružuje idea rovnosti, namierená proti nacionalistickým a stavovským predsudkom:

Zlý zdravotný stav chudoby považuje za sociálny problém, takisto ako izolovanie židov v getách a zastáva sa rovnakých zdravotníckych opatrení pre židov ako pre kresťanov. „Či je židom alebo kresťanom“, píše, „človek, ktorý žije v spoločnosti a je svojou nečistotou na ťarchu svojich blížnych, nech je policajnou mocou vedený k náprave“. Vyriešenie židovského problému nevidí v prenasledovaní a drancovaní židov, ale v tom, že budú pripustení k remeslám, „ktoré aj kresťania vykonávajú“. ¹⁷ V úvode ku *Kritickému Komentáru* píše o rovnosti všetkých národov: „Vidieť, že som sa nenechal strhnúť nacionalizmom; Nemec, Francúz, Angličan, Švéd i tí, ktorí písali v našich provinciách, sú mi všetci rovnako cenní.“ ¹⁸ Je to idea rovnosti ešte v osvietenском zmysle. K myšlienke rovnosti v zmysle buržoázneho svetonázoru, t. j. formálnej rovnosti všetkých, nedospel, ba opačne, pod vplyvom Bacona („vulgas“) a pojmu z nemeckej osvietenskej literatúry o nevzdelanom dave („Pöbel“) robí presnú deliacu čiaru medzi vynikajúcimi osobnosťami „nie podľa stavu a hodností v politickom svete, ale podľa vzdelanosti ducha a rozširovania svojich vedomostí v prirodzenom svete“ a medzi nevedomým davom. ¹⁹

Tieto prvky, oblečené do vtedajšieho patriotizmu a podriadené medicínskemu stanovisku, objavujú sa už v jeho prvotine, v spomenutom článku uverejnenom v časopise *Ungarisches Magazin*, ktorý pre jeho závažnosť redaktor Karol G. Windisch dal na čelo prvého čísla časopisu. V článku Huszty skúma vplyv prostredia (zemepisné faktory, jedlo, pitie, zvyky, choroby) na človeka v Uhorsku. V jednom ohľade sa však Husztyho článok podstatne líši od tých spisov, ktoré predtým, najmä v prvej polovici 18. storočia boli uverejnili uhorskí lekári a prírodopisci o tejto tematike, t. j. o vzťahu človeka a prostredia

¹⁶ *Kritischer Kommentar; Ideen.*

¹⁷ *Diškurz I*, 354–355.

¹⁸ KK, Úvod „Liebe Leser“ s. XIII.

¹⁹ KK, Prolog VIII.

v Uhorsku. Husztyho predchodcovia, počnúc Matejom Belom, pokračujú lekármi Danielom Fischerom, Ottom Mollerom, Jánom Justusom Torkosom, Andrejom Hermannom, Davidom Gömörym („De indole aeris Hungariae“, Viedeň 1763) hlásali určitý druh prírodovedeckého determinizmu. Človek je taký, akého ho vytvára prostredie, a to sa môže len konštatovať, nie však pozmeniť. Aj Huszty uvádza zvláštnosti uhorského prostredia: klimatickú a zemepisnú charakteristiku, nápoje, jedlá, výchovu, tradície a taktiež vidí v nich činiteľov formujúcich človeka. Avšak v protiklade k determinizmu prvej polovice storočia vyslovuje názor, že proti týmto faktorom, pokiaľ sú škodlivé, možno a treba bojovať. Nevyhnutnosť podobnej aktivizácie — ale iba v rámci medicíny — hlásal pred ním aj košický lekár Jakub Fuker vo svojej knihe *De salubritate et morbis Hungariae schediasma* (Lipsko 1777). Huszty však povýšil tézu o neuznávaní absolútneho determinizmu na všetky faktory prostredia, ktoré formujú človeka: „Uhor je ako iný človek“ — píše v citovanom článku — „ako Japonec a černochoch a tou istou metódou ostáva zdravý, ochorenie alebo sa uzdravuje“. Prostredie síce vtlačá ľuďom akúsi lokálnu pečať: „Ten istý človek pod vplyvom prostredia v Uhorsku sa stáva Uhrom, v Poľsku Poliakom“, pokračuje Huszty, ale varuje pred romantizujúcim náhľadom, podľa ktorého by príslušník jedného etnického celku bol lepším príslušníkom druhého horším človekom.

*

Huszty sformuloval aj svoj náhľad na podstatu a úlohu filozofie. Na jednom mieste ju zaraďuje medzi *pomocné vedy* medicíny.²⁰ Na iných miestach však jednoznačné výroky nepochybne prezrádzajú, že prisúdil filozofii omnoho širší význam, než aký má pomocná veda: základom každej vedy je filozofia zdravého rozumu a empirie, tvrdí súhlasne s Baconom.²¹ Ideálom lekárskej vedy je podľa neho lekárska veda ako filozofia.²² Antipozitivistické nazeranie na jednotu vedy a filozofiu vyjadril najčistejšie v úvode k svojej poslednej knihe:

„Konečným cieľom všetkého snaženia ľudského rozumu je pravda a správne konanie sa vždy podriaďuje správne poznaniu. Je nesporné dokázateľné z dejín vied, že teraz sa semiotika pravdy a filozofia skúsenosti priblížili realite a možnostiam zdokonalenia omnoho viac než kedykoľvek predtým... Za tohto všeobecného predpokladu, vplyvom rôznych vzťahov nášho rozumu, získali vedy spoločný ošoh, ktorý im umožňuje pevnejšie vybudovať svoje učebnice na pilieroch filozofie, zdravého rozumu a opravdivej skúsenosti.“²³

Úlohu vied, predovšetkým lekárskej a lekárskej vedy, vidí Huszty v tom, aby boli vždy „v súlade s pokrokovými, lepšími zásadami“ a aby sa snažili tieto zásady „urýchlenými krokmi“ doháňať.²⁴

²⁰ *Diškurz* I, 34–36.

²¹ *Ideen*, 11.

²² *Diškurz* II, 64 n.

²³ *Ideen*, 11.

²⁴ *Ideen*, 13.

V tejto dobe došlo ku konečnej likvidácii stredovekého pohľadu na filozofiu ako na „nadvedu“, ktorá svoju špekulatívnu metódu vnucuje všetkým ostatným vedám. Philosophia recens, budovaná na induktívnej metóde, empirii a experimente zatlačila scholastiku a otvárala možnosti prírodovedeckému nazeraniu. Avšak práve v prvej polovici 18. storočia sa markantne ukazovali aj negatívne prvky tohto prelomu: filozofia sa dostala do vleku prírodných vied a ich zákony sa mechanicky prenášali na celú prírodu, na človeka a na spoločnosť.²⁵ Ba objavili sa už aj pozitivistické názory, podľa ktorých vedy môžu jestvovať aj bez filozofie.

V tomto vrení si Huszty vytváral osobitný názor o úlohe a význame filozofie a o jej pomere k lekárskej vede. Opierajúc sa o anglických a francúzskych autorov (Bacon, Hume, Locke, Voltaire, Montesquieu) dospel ku všetkým výdobytkom philosophie recens: nevidel vo filozofii nadriadenú špekulatívnu vedu, založenú na dogmách, platných pre všetky vedy a vyznával dôležitosť nových metód poznania, indukcie, empirie a experimentu. Filozofia nesmie byť strnulá, ale má byť dialektická, jej účelom je rozvíjať rozumové sily (*Diškurz* I, 100), nelipnúť na daných pravdách, ale dopracovať sa vždy k novým. V Prológu ku Kritickému komentáru píše: „Vezmite názory, ktoré považujem ešte dnes za pravdy... a postavte predmet, ktorý zlepšiť sám som nemal silu, do jasnejšieho svetla“.

Nevidel však vo filozofii ani podriadenú vedu, ktorá by bola len odrazom prírodných zákonov, aplikáciou prírodných zákonov, pojmov a kategórií na iné vedy. Toto stanovisko, ktoré Huszty odmietal, prenikalo potom po smrti Husztyho v 19. storočí pod titulom prírodnej filozofie aj do lekárskej vedy a zbrzdilo jej celkový vývoj. Taktiež v Kritickom komentári hovorí Huszty o „zlých filozofoch, ktorým sa zdá celá príroda len pomôckou na uskutočňovanie ich zámerov“ (str. 19).

Pri skúmaní pomeru filozofie k lekárskej vede ho silne ovplyvňovali Weikardove názory.²⁶ Jeho predstavy o lekárskej vede ako o filozofii, o lekárenstve, ktoré nemôže existovať bez filozofie, svedčia o tom, že *vo filozofii videl myšlienkové jadro každej vedy*, vnútornú súčiastku platnú pre všetky vedecké disciplíny v určitej všeobecnej forme (zákony, pojmy, kategórie). „Celý rozsah filozofie“, — píše v *Diškurze* (I, 100), — „i keď nemá bezprostredný vplyv na lekársku vedu, ovplyvňuje predsa ju prostredníctvom svojho vplyvu na všeobecný život každého jedného človeka.“ A taktiež v *Diškurze* stojí: „Či tam, kde ide o právo a správnosť, nemusíme byť pripravení aj na základe presných pojmov praktickej filozofie, filozofickej etiky?“ (I, 34). Napokon aj priamo vyslovuje názor, že filozofia má byť vodidlom praktického života (tamtiež, I, 144). Týmto chápaním sa Huszty približuje marxistickému chápaniu filozofie.²⁷

*

²⁵ J. Jančovičová, *K niektorým otázkam vzťahu filozofie vedy a medicíny*, Lekársky obzor 13, 1964, č. 10, 563—569.

²⁶ M. A. Weikard, *Der philosophische Arzt*, Frankfurt a M. 1798.

²⁷ Jančovičová, cit. článok V. G. Afanasiev, *Základy filozofie*, Bratislava 1964, 14, 15.

I keď Huszty nemal úmysel systematicky sa zaoberať jednotlivými odvetvami filozofie — podľa vtedajšieho klasického chápania, t. j. noetikou, logikou, etikou a estetikou — príležitostne zaujal postoj aj k týmto disciplinám, resp. k ich problémom. Pokúsime sa dať do súvislosti príslušné názory, ktoré sú roztrúsené po jeho dielach.

*Poznanie pravdy a podstaty vecí je možné.*²⁸ Poznanie nie je mimotelesnou schopnosťou, ale „fyzickým sklonom mozgu vnímať a (vnímané) uložiť“ (*Diškurz* II, 157). Poznanie pravdy však nemôže byť dielom jednotlivého človeka, ale vzniká súčinnosťou všetkých: „Naše svetlá sú len Diogénove lampy, ktoré len vtedy, ak je ich mnoho spolu, svietia tam, kde oblaky zakryli slnko“ (*KK, Prolog*, 16). Správne metódy poznania sú: skúsenosť a úsudok rozumu. Je to formulácia, ktorú uznávajú všetci osvietenci a ktorá vychádza už od Bacona. U Husztyho sa však stretávame s tou odchýlkou, že neuznáva neobmedzený význam rozumu, lebo ten je podľa neho viazaný analógiou (*KK*, 20). Nesprávnou metódou poznania je podľa neho viera, lebo sama osebe nie je relevantná: „... nezáleží na tom, či veríme, ale či to, v čo veríme, platí všeobecne a je skutočne na prospech a úžitok spoločnosti“ (*Diškurz* I, 64). Veci, ktorých podstatu — predbežne — nepoznáme, nie sú nadprirodzené, ale nanajvýš predbežne „nevysvetliteľné“: „V telesnom svete jestvujú javy, ktorých príčiny ležia alebo mimo sféry poznávacej sily všetkých ľudí alebo len niekoľkých. Človeku je vrodené, aby všetko, čo nechápe, považoval za nadprirodzený zázrak; verí radšej v nepochopiteľné veci, aby si ušetril námahu ich pochopiť; jeho duch je príliš lenivý, aby skúmal príčiny alebo príliš pobožný, aby sa to opovážil urobiť a napokon príliš tvrdohlavý, aby veril druhému, ktorý to lepšie vidí a myslí“ (*Diškurz* I, 146—147). Preto sa stáva, že „nič nie je natoľko nepodložené, čoho by sa niekedy nezastali aj veľkí ľudia, a nič natoľko evidentné, čomu by sa dakedy nevzopreli“.²⁹

O *logike* sa Huszty vyjadruje len v utilitaristickom zmysle: považuje ju za subjektívnu vlastnosť rovnako ako zdravý rozum, ktorý každý potrebuje, pretože „bez zdravej logiky je všetko biedne“ (*Diškurz* I, 34). Logika je náuka o pravde: „čo je pravdivé, pripočítavam k logike“ (tamtiež II, 35).

Korene *etiky* nevidí v cirkevnom učení, neuznáva ani jednu cirkev za povelaného učiteľa etických hodnôt (*Diškurz* II, 282), ba naopak, odopiera cirkvám túto vlastnosť (tamtiež II, 309, tamtiež aj ďalej). Etické hodnoty vznikajú „z vytrvalej, pocitom ušľachtileho záujmu o našich bratov a o štát povzbudenej činnosti“ (*KK, Prolog*, 14), teda zo syntézy racionálneho myslenia a emocionálneho pohnutia.

Huszty nepriamo zaujal postoj aj k podstate a cieľu *estetiky*. Nebudem tu bližšie rozoberať jeho názory o estetikej problematike, pretože som ich spracoval vo zvláštej publikácii,³⁰ všeobecne treba povedať len toľko, že

²⁸ *Ideen*, 11.

²⁹ *Ideen*, 34

³⁰ Z. Norbert Duka, *Die Ansichten von Ärzten der Aufklärungszeit über die Funktion der Kunst, Forschung, Praxis, Fortbildung*, West-Berlin 18. 1967, Heft 20, 632—634 (sep. odtl.).

Huszty uznával význam umenia pre spoločnosť, ale obmedzoval jeho funkciu z lekárskeho hľadiska: každý umelecký produkt je prípustný, ak slúži ľudskému zdraviu, v jeho najširšom psychosomatickom chápaní. Čo takto chápanému zdraviu odporuje, má byť zo spoločnosti vylúčené, čo síce neškodí, ale ani nie je na osoh, stráca zmysel. Toto chápanie zodpovedá hlavnej línii ostatných osvietenecov-lekárov a kryje sa aj tvrdením Helvétia, že „umenie je menej ako príroda“.³¹

*

V otázke náboženstva hlásal Huszty deistické názory: „Všetko, čo sa v prírode deje, deje sa podľa nezmeniteľných zákonov, od začiatku až doteraz, bez toho, že by nové zákony mohli dať nové popudy. Vidíme, že príroda ostáva vždy tá istá pred našimi očami, jestvuje ďalej podľa tých istých zákonov a podľa nich sa mení. Každý zvláštny chod prírody má svoj zvláštny zákon, ktorý je však natoľko spojený s ostatnými, že by sa musel zničiť ich celok, keby sa povolila výnimka iba jednému zákonu, keby sa hoci len jeden zrušil a nahradil iným.“³²

Z tohto názoru dedukuje Huszty nemožnosť zázraku, t. j. nemožnosť nadprirodzeného zásahu do spomenutých zákonov.

Popri tejto zásadnej formulácii deizmu, ktorá nesie na sebe pečať deizmu francúzskych filozofov (Rousseau, Montesquieu, Voltaire), resp. deizmu anglických autorov z konca 18. storočia, nachádzame v dielach Husztyho niektoré ďalšie výroky, na základe ktorých môžeme presnejšie určiť podstatu jeho deizmu. Keď rozoberá význam prisahy, odvoláva sa na Voltaira: „Najreálnejšie vysvetlil pojem prisahy jeden z našich nových filozofov“ (cituje: Voltaire, *Vermischte Schriften*, Band V.) a vyhlasuje, že „s ľudským bytím vo večnosti nikto nemôže nakladať“ („gebieten“), len spoločnosť môže sťahovať nedodržanie prisahy, teda prisaha na nadprirodzené veci je zbytočná (*Diškurz* I, 115–116). Táto formulácia teda — podobne ako u Voltaira — vylučuje možnosť zásahu nadprirodzenej bytosti pri porušení náboženskej zaviazanosti (konkrétne hovorí Huszty o prisahu, ktorú katolícki promovaní doktori zložili na Nepoškvrnené počatie Panny Márie, nekatolíci však odmietli, a preto nenadobudli doktorát; tento licenciát — obmedzenie zrušil Jozef II.).

Pojem boha v deistickom chápaní Husztyho je tento: pojmom boha označujeme bytosť, ktorej príroda ďakuje za svoje bytie a trvanie (*Diškurz* I, 147). Je to teda len princíp stvorenia, ktorý okrem samého aktu stvorenia a určovania večných zákonov stvoreného sveta už ďalšiu funkciu nemá, lebo zákony stoja nad ním a zmeniť ich nemôže (*Diškurz* I, 148–149). Na jednom mieste však na rozdiel od Voltaira, ktorý „o atribútoch boha nemôže nič povedať okrem priznania jeho existencie“³³ rozvádza určité vlastnosti boha. Boh je „podľa všetkých pojmov najvyššia bytosť vo svojej dokonalosti“ (*Diškurz* II,

³¹ *Dějiny filosofie*, 482.

³² *Diškurz* I, 148.

³³ *Dějiny filosofie*, 456.

281), a práve preto nemôže nič žiadať od ľudí, ktorí bez neho a mimo neho majú alebo musia plniť svoje poslanie na zemi. Konkrétnejšie poukazuje tu na to, že napr. „chudobný a vojak alebo ten, ktorý žije pod vládou intolerantného náboženstva koľkokrát umierajú sine crux a sine lux a neumrú preto skôr“ (*Diškurz* I, 168) a ďalej na to, že „je nezmyselné žiadať od umierajúceho človeka alebo od odsúdenca na smrť duševné prípravy na smrť“ (*tamtiež*, II, 310). Je nejasné, či v statiach o „Opatreniach k príprave na smrť“ Huszty píše o bohu, že je Láska, Múdrosť, Veľkosť, Spravodlivosť, Vševedomosť preto, lebo chce práve na týchto konvenčných atribútoch boha dokazovať nezmysel priprav na smrť alebo či skutočne pridáva tieto atribúty pojmu boha. V porovnaní s inými citovanými výrokmi zdá sa správnejší prvý výklad, a to tým skôr, že medzi atribútmi boha ani na tomto mieste nespomína všemohúcnosť, t. j. možnosť ďalšieho vplyvu tejto dokonalejšej bytosti na chod sveta. Uvedené atribúty majú teda len demonštratívny význam.

Tieto názory sú ďaleko od kompromisného postoja ostatných slovenských osvietenecov, ktorí nevyznávali tak jasne deistické chápanie diania v prírode a vo všeobecnosti sa k deizmu prikláňali iba neuvedomele.

Ostáva nám ešte skúmanie pojmu prírody u Husztyho. V citovanej základnej definícii nepomenúva prabytosť, ktorá vložila večne platné zákony do prírody, hovorí len o prírode a táto formulácia nás mimovoľne stavia pred otázku, či nemáme považovať jeho názory za vývody hylozoického naturalizmu alebo spinozovské stotožňovanie pojmov prírody a boha. Inde však píše (*Diškurz* I, 147), keď dokazuje nezmyselnosť zázraku, že jeho jestvovanie by predpokladalo „nutné nedokonalosti a zmeniteľnosť tej bytosti (boha), ktorá na základe nich tvorila hmotný svet podľa nezmeniteľných zákonov a že je schopná len po určitom čase opraviť (t. j. zázrakom) to, čo pôvodne presahovalo jej mohúcnosť... alebo sú snáď ony (t. j. zázraky) náhodné? aj toto by predpokladalo takú bytosť, ktorá nebola múdra tvoriť dielo bez nedostatkov... Z tejto formulácie však, ktorá sa zhoduje s paralelnými výrokmi Husztyho, ktoré sme citovali, vyplýva, že bytosť a príroda nie sú totožné, že okrem prírody lepšie povedané pri vzniku prírody ako celku sveta predpokladá ešte činnosť akejsi stvoriteľskej prapríčiny, ktorá musí byť síce dokonalá, lebo vytvorila svet cieľavedome — „nič nie je v prírode bez cieľa“ (KK, 19), — ale ďalší vplyv naň už nemá. Huszty veril v „postavenie človeka bez boha“; človek je odkázaný sám na seba. Jeho určenie nie je však mechanistická danosť, ale človek je sám pánom diania:

„Človek je určený k životu a podľa svojich fyzicky daných možností k jeho nerušenému používaniu. Ale toto určenie vôbec nie je nutnou danosťou mechanicky vyplývajúcou z fyzickej existencie človeka, je práve výsledkom uvážení príčin a opatrení, ktoré zodpovedajú týmto príčinám.

Človek je kormidelníkom, ktorý riadi kormidlo svojich osudov (*Diškurz* I). Preto neuznával ani sprostriedkovateľskú funkciu kňazov medzi bohom a ľuďmi: „K Vám, ktorí predstierate, že ste jediní povolání interpretovať vôľu Najvyššej bytosti... obraciam sa v prvom rade... presvedčený o nebezpečen-

stve, ktoré hrozí, keď človek stúpi do osíh hniezd. Chcel by som Vás pokladať predbežne za to, za čo Vy chcete byť pokladaní na božom svete, za povolaných tajných nositeľov božských prikázaní... keby bolo vôbec pochopiteľné, že ten, ktorý nie je schopný nedokonalosti, robí svojím prostriedkom to, čo považuje zo svojej strany za nehodné“ (*Diškurz* II, 309). Otázku viery pozbavuje náboženského charakteru — na čo sme už poukázali pri metódach poznania. Popiera učenie, že pozemský život je iba skúšobnou dobou pre posmrtný život. Človek má svoj cieľ na tomto svete, tvrdí Huszty a pokračuje: „Pravdaže, páni teológovia namietajú, že sa má pokladať náš život za skúšobnú dobu pre tamtie nezaslúžené slasti po jeho skončení, a že preto nutne existujú veci, ktoré nás strkajú raz napravo raz naľavo a keďže človek je potom príliš slabý, aby odolal len na základe schopnosti svojho rozumu, je nútený používať tie prostriedky, o ktorých mu nahovárajú, že sú pravé, bez ohľadu na protirečenia týkajúce sa fyzického, politického a často aj morálneho polozenia. Len škoda, že v tomto bode toľké náboženstvá a sekty si navzájom odporujú“ (*Diškurz* II, 282). Náboženstvo postavil narovien predsudkom, zvyklostiam, autoritatívnym zásahom, ktoré zastierajú tuzemské ciele človeka a podstatu jeho polozenia vo svete (*Diškurz* I, 64). V subjektívnom zmysle chápe — pre svoju osobu — náboženstvo nanajvýš ako „Christusreligion“ (*Diškurz* II, 282), teda ako súhrn etnických zákonov, ktoré hlásal Kristus ako človek.

Z týchto názorov vyvodil aj praktické následky napr. kladný postoj k spaľovaniu mŕtvych (*Diškurz* II, 259), kritiku rôznych teologických a cirkevných názorov a zvyklostí: odsudzoval naháňanie ľuďom strachu pred smrťou, trýznenie chorého človeka náboženskými prípravami pred smrťou. Ako lekár neverí, žeby náboženstvo poskytovalo dostatočnú silu pred strachom (*Diškurz* II, 310 atď.). Neuznáva hriech: pri posudzovaní previnenia a jeho potrestania nerozhoduje subjektívne previnenie, ale len objektívna škoda vzniknutá spoločnosti (*Diškurz* II, 575—576). Preto sa postavil proti trestu smrti, odvolávajúc sa na Rousseaua (*Diškurz* II, 56).

*

V jeho názoroch sa stretávame s materialistickými prvkami a tendenciami. Odmieťa spiritualistický výklad bytia, odmieta idey mimo telesného sveta: „Buď je všetko príroda alebo celá príroda je vybásnená („Erdichtung“, *Diškurz* I, 64). Duševné procesy vznikajú len vplyvom vonkajších podnetov na zmysly a prostredníctvom zmyslov (*Diškurz* II, 154) na mozog, ktorý je sídlom všetkých duševných síl. Preto tzv. posadnutosť diablom, ktorá v jeho dobe mala veľkú úľohu v súvislosti s prípadom pátra Gessnera, považuje za následok „stálych dojmov zmätenej predstavivosti na nervy a na mozog“ (*Diškurz* I, 154). Mŕtvi nemajú ani najmenší vnem o prejavoch sústrasti (*Diškurz* II, 248). Filozof nepozná také pocity, ktoré sa vzťahujú na materiálnu, telesnú existenciu mŕtvych, „balzamovanie zaslúžilých a veľkých osôb zasluhuje len satiru“ (*Diškurz* II, 251). Hnilobou tela končí sa možnosť oživenia rozkladajúceho sa tela (*Diškurz* I, 148). Život po smrti nie je možný: „Kde je jeho substancia,

jeho animálna bytosť?“ (*Diškurz* I, 149). O duši ako o dualistickom pojme Huszty nikde nepíše.

Z týchto jeho názorov vyplývalo, že úplne odmietal metafyziku: „Moja fyzika vypovedala vojnu metafyzike“, píše (*Diškurz* II, 277). Keď zdôrazňuje dôležitosť štúdia filozofie pre lekára, kladie si otázku, či aj metafyzika patrí do tejto oblasti a odpovedá: „V žiadnom prípade! Nikdy ju nemôžem počítať k filozofii. Čo je v nej správne, počítam do logiky. Všetko ostatné v nej patrí do hokuspokusov hlúposti, astrológie a podobných vecí, ktoré abstrahujú netvory z temných skúseností: a čistá metafyzika — s povolením pána Kanta — je netvorom. Ako farby pre slepých alebo zvuky pre hluchonemých“ (*Diškurz* I, 35). Inde zas poznamenáva: „Mnohým metafyzika pobalamútila hlavu!“ (*Diškurz* I, 178). Jeho odpor proti metafyzike ovplyvňovali pravdepodobne aj lekárske autori, Hermann Boerhaave, učiteľ Európy, a La Mettrie, ktorý vychvaloval Boerhaaveho, že nehľadá posledné metafyzické príčiny, ale len *causae secundae* a bol by rád objavil v Boerhaaveovi ateistické črty.³⁴

*

V otázkach vývoja spoločnosti a vládnych foriem sú jeho názory rôznej hodnoty. Veril v spoločenský pokrok, odmietal dogmatické uznávanie strnutosti určitého stavu. V tomto ohľade jeho názory súhlasia s väčšinou osvietenských autorov, okrem J. J. Rousseaua, ktorý videl východisko v návrate k prvotnému stavu. Huszty súhlasil s osvietencami aj v tom, že v osvietenskom absolutizme, ktorý v domácich pomeroch predstavoval jozefinizmus, videl záruku uskutočňovania verejného blaha (*Diškurz. Prológ*). Vo dvoch smeroch sa však dištancoval od bezvýhradného prijatia tejto koncepcie. Pod vplyvom náuky o spoločenskej zmluve sa postavil na stanovisko, že štátne zriadenie je dobré len potiaľ a dovtedy, pokiaľ a kým spĺňa oprávnené požiadavky spoločnosti: „Rozhodnúť o tom“ — píše (t. j. o forme vlády) —, ktorá je najlepšia, nie je mojou vecou, najvyššia moc musí však byť, ak spoločnosť chce existovať, či je u jednotlivca alebo u viacerých, len aby verejné blaho bolo jej hlavným cieľom“ (*Diškurz, Prológ* III). Za jozefinizmus sa oduševňuje len preto, pretože ho pokladá za súci subjekt zreformovania spoločenského života, no pritom, na veľký rozdiel od autorov, ktorí nemysleli ďalej od osvietenského absolutizmu, nevylučuje ďalší pokrok, ďalší vývin, nahradenie panujúceho systému novým, dokonalejším v budúcnosti, čo je rozhodne dialektickým prvkom. „Nijaké zlepšenie nemôže byť hneď dokonalé“, napísal ako motto na knihu *Ideen*.

To, že sa Huszty dopustil pritom dvoch omylov — nevidel, že jozefinizmus je tiež len jednou formou feudalizmu, proti ktorému práve bojoval a nevšimol si pravé sily, formujúce vývoj spoločnosti — nemožno mu vyčítať z vtedajšieho hľadiska. F. Engels ospravedlnil tento, vtedy ešte pochopiteľný omyl osvietencov,

³⁴ George Bratescu, *Boerhaave und La Mettrie*, v: In memoriam Hermann Boerhaave (1688—1738), herausgeg. von. W. Kaiser und Christine Beierlein, Wiss. Beiträge der Universität Halle Wittenberg 1969/2, (R 10), Halle 1969, 67,

keď napísal: „Veľkí myslitelia 18. storočia práve tak nemohli prekročiť medze, ktoré im postavila vlastná epocha, ako to nemohli ani ich predchodcovia.“³⁵

Tieto omyly však nebránili Husztymu útočiť na základné bašty feudalizmu, na výsady šľachty a cirkvi. Pohrdal triedou, „ktorá má degenerované šťavy“ („sieche Säfte“) (*Diškurz* II, 157), temno v Španielsku pripisoval nadvláde šľachty a cirkevnej inkvizície — „kde filozofia a osveta je tónom bez efektu“ (*Diškurz* I, 63), úpadok Poľska zas nemohúcnosti a neschopnosti vládnuceho šľachtického stavu. Výsady pôvodu apostrofuje ako „fingované práva po predkoch“ (*Diškurz* II, 204).

Vo svojich názoroch na spoločenské triedy dospel Huszty k záverom, ktoré márne hľadáme vo vtedajšej uhorskej medicínskej literatúre, ba ani J. P. Frank sa k nim nedopracoval. Vychádzajúc z myšlienky, že „štát udržiavajú triedy, ktoré pracujú pre spoločnosť“, vytvoril v *Diškurze* kapitolu o verejnozdravotníckych opatreniach pre „ľudí, pracujúcich v spoločnosti“. Sú to vojaci, sedliaci, robotníci vo fabrikách, baníci a hutníci. Huszty týmito vývodmi a otrasným opisom sociálnych a zdravotníckych pomerov stredoslovenských baníkov neupozornil len na dôležitosť pracovného lekárstva, ale zdôraznil aj dôležitosť pracujúcich tried, postaviac ich do protikladu s „bezprácnymi triedami“ (jeho výraz). Žiadal bezplatné ošetrovanie pracujúcich až po nádenníkov.

Záverom nemožno si nevšimnúť veľký vplyv francúzskych autorov, predovšetkým Voltaira, na živý, duchaplný, satirický sloh, ktorým svoje názory vyjadroval. Voľnosť myšlienok sa spája u neho s voľnosťou slohu, ktorý je nám blízky aj po 200 rokoch.

*

Ak sa pokúsime začleniť filozofické názory Husztyho do vtedajšej osvieten-skej literatúry v Uhorsku, resp. na území Slovenska, javí sa nám nasledujúci obraz:

Určité názory patria do všeobecného myšlienkového pokladu osvietenstva a v ničom sa nelíšia od názorov ostatných vtedajších osvietenských autorov na Slovensku. Z rozdielnosti pohnútky napísania nasleduje rozdielnosť stanoviska a náplne: ostatní autori držali sa teologických predstáv, spracovali jednotlivé disciplíny, ktoré vtedy patrili do filozofie (logika, etika, metafyzika), vychádzali z ekonomických úvah (Berzeviczy, Tešedík) alebo súčasne z rôznych hľadísk (Feješ). Huszty zachováva všade medicínske aspekty. Jeho zásluhou na tomto poli je, že — po J. Fukerovi — v lekárskej vede v Uhorsku skoncoval s determinizmom, ktorý viedol k terapeutickej indiferentnosti a brzdil vývoj tejto disciplíny.

Huszty sa opiera o radikálnych anglických a francúzskych autorov, a nie o nemeckých ako väčšina osvietenských mysliteľov na Slovensku. Ako prívrženec empirizmu a senzualizmu zavrhuje agnosticizmus, metafyziku a idealistický apriorizmus.

³⁵ K. Marx - F. Engels, *Vybrané spisy* II, 104.

Zásadný rozdiel javí sa v postoji Husztyho k náboženstvu a k privilegovaným triedam. Jeho názory oplývajú materialistickými prvkami, ktoré nena-
chádzame u ostatných jeho súčasníkov. Jeho deizmus je uvedený a stup-
ňovaný až k negácii dôležitosti náboženstva ako ustanovizne ľudského pôvodu
a vyúsťuje v tvrdení o zbytočnom, ba vzhľadom na určité veci neblahom
vplyve cirkvi a kňazov.³⁶ Z toho hľadiska, ako aj zásluhou niektorých názorov
na sociálno-politické otázky má výnimočné postavenie v slovenskej osvietenskej
literatúre. Vo vývoji vedeckého myslenia znamená jeho dielo prekonanie prí-
rodovedeckého determinizmu a uplatňovanie vedeckých metód v najširšom
zmysle.

Čo sa týka praktického vplyvu v domácom meradle, predstihli ho, pravda,
takí autori, ako Feješ, Bajza, Fándly, Ribay (osvetové pôsobenie), Berzeviczy
(vplyv na vývoj domácej ekonomickej vedy). Huszty okrem medicínskeho pro-
stredia nenašiel hlbší kontakt s domácim vývojom, ale včlenil sa aj literárne
aj svojím vplyvom do celoeurópskeho diania. Okrem iného mal úlohu pri refor-
movaní švajčiarskeho zdravotníckeho poriadku, liekopisov Rakúska a niektorých
nemeckých štátov a obohatil Frankov základ medicínalnej polície novými prvkami,
najmä na poli starostlivosti o pracujúcich.

Jeho niektoré názory sú omnoho bližšie nášmu nazeraniu, ako boli v čase
ich vzniku a toľko v ďalšej epoche idealistického svetonázoru buržoázie v mi-
nulom storočí, najmä zásada o povinnej štátnej starostlivosti o blaho občanov.
Tieto aj dnes aktuálne praktické náhľady, ako na jeho dobu pokrokové teoretické
názory Husztyho oprávňujú nás na to, aby sme mu vymedzili osobitné miesto
popri ostatných osvietenských autoroch na Slovensku.

ОТРАЖЕНИЕ ФИЛОСОФИИ ПРОСВЕЩЕНИЯ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ З. Т. ГУСТЫ

Норберт Дук а З.

З. Т. Густы, братиславский врач-просветитель (1754—1804), произведения которого
в свое время вызвали большой отклик и за пределами Венгрии (и новейшая специальная
литература вновь обращает на них внимание), касались в первую очередь медицинских
проблем, особенно реформ аптекарского дела, так называемой медицинской полиции,
предшественницы современной социальной гигиены. В своем главном произведении „Трактат
о медицинской полиции“ (1786) Густы, однако, систематизировал свои мысли. Основу
его философской концепции представляют идеи просвещения, отмеченные своеобразными
взглядами. В отличие от остальных по-словацки и по-латински пишущих авторов в Словакии,
взгляды которых анализировал Т. Мюнц (1961) — Густы не опирается на немецких
философов, но на радикальных представителей французского и английского просвещения,
особенно на Вольтера. Из этого вытекают его более радикальные взгляды по сравнению
с остальными словацкими авторами.

³⁶ Tak napr. vampirizmus označuje za sociálnu chorobu, ktorej rozšírenie treba medzi
inými pripísať aj neblahému vplyvu popov medzi rusínskym obyvateľstvom. *Diškurz* I, 157 n.

Густы проповедует единство науки и философии в антипозитивистском смысле. Согласно ему, философия не стоит выше других наук, не является спекулятивной наукой, основанной на догмах, но является идейным ядром всех наук, диалектической наукой, опирающейся на метод индукции, эмпирии и эксперимента. Автор разбирает его взгляды на познание, логику, этику и эстетику и анализирует его взгляд на вопросы религии. Густы проповедывал деистические взгляды по примеру французских деистов. Он верит, что человек имеет свое назначение только на земле и что „он — рулевой, который сам правит рулем своих судеб“. Он отрицает значение религии и отвергает душевные прерогативы церкви. Густы отрицает метафизику, в его взглядах мы встречаемся и с материалистическими элементами и тенденциями. В вопросе общественного развития и формы правления и он, естественно, не избежал основного заблуждения просветителей, которые считали абсолютистский просвещенный строй идеальным решением, но с многими своими передовыми социально-политическими взглядами он остался одиноким в словацкой просветительной литературе (еврейский вопрос, взгляды на „трудящихся людей“ и на „нетрудовые“ классы и т. п.). Он проповедывал и практические предложения (например, бесплатное медицинское обеспечение для трудящихся и др.), которые вместе с его общей философской концепцией определяют его особое место среди остальных просветителей в Словакии.

THE REFLECTION OF THE ENLIGHTENMENT PHILOSOPHY IN Z. T. HUSZTY'S WORKS

Norbert Duka Z.

Z. T. Huszty, an Enlightenment physician from Bratislava (1754—1804), whose works had found a considerable response even behind the Hungarian borders (and the recent special literature also pays attention to them), dealt with medical problems first of all, with the reforms of pharmacy, with so called medical police, a predecessor of modern social hygiene. In this chief work *Diskurs über die medizinische Polizei*, 1786, Huszty achieved even a synthesis of thoughts. The basis of his philosophical conception is formed by the ideas of the Enlightenment, marked by his original views. Unlike the other authors in Slovakia writing in Slovak and Latin, whose ideas were analyzed by T. Münz (1961), Huszty does not take support of the German philosophers, but of the radical representatives of the French and English Enlightenment, namely of Voltaire. This is where his more radical views, in comparison with the other Slovak authors, stem from. Huszty proclaims unity of science and philosophy in the antipositivist sense; according to him philosophy is not a superior, speculative science based on dogmas, but a notional nucleus of all sciences, a dialectical science that is supported by the method of induction, empirism and experiment. The author analyzes Huszty's views on knowledge, logic, ethics, aesthetics and religion. Huszty proclaimed deist ideas, according to the model of the French deists. He believes that man's mission is bound to earth only and that „he himself is the helmsman that controls the helm of his own destiny“. He negates the importance of religion and denies the spiritual prerogatives of churches. He refuses metaphysics and we can even come across materialistic elements and tendencies. In the question of social development and of the form of government, he naturally did not avoid the essential error of the enlighteners who took the absolutist system for an ideal solution, but with many of his progressive social-political

ideas he stands alone in the Slovak Enlightenment literature (the Jewish question, views on „the working people“ and „non-working“ classes, etc.). He presented also practical proposals (e.g. a free-of-charge medical care for the working people, and others) which together with his philosophical conception reserve a special place for him among other Enlightenment authors in Slovakia.